

แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการอบรมการรายงานข่าวเชิงข้อมูล:
กรณีศึกษา สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

BEST PRACTICES FOR ORGANIZING TRAININGS IN DATA JOURNALISM:
A CASE STUDY OF THAI PBS TELEVISION STATION

ภัทราวดี ธีเลอร์

Pattarawadee Thieler

คณะนิเทศศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

Faculty of Communication Arts, Panyapiwat Institute of Management

Received: March 20, 2020 / Revised: April 28, 2020 / Accepted: May 28, 2020

บทคัดย่อ

ในยุคของข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่อย่างล้นหลาม ผู้บริโภคสื่อร้องหาความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือจากข่าวสารมากขึ้น “นักข่าวเชิงข้อมูล” หรือ Data Journalist จึงเป็นคำตอบของการทำงานสื่อสารมวลชนในยุคปัจจุบัน เนื่องจากต้องมีความรู้ความสามารถในการค้นหา จัดการ และประมวลผลข้อมูลได้ หรือต้องทำงานร่วมกับหลายอาชีพมากขึ้น องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) หรือ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสร่วมมือกับสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย (Thai Journalist Association) จัดอบรมภายในชื่อว่า หลักสูตรการพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก (Thai PBS Data Journalism In - House Training) เพื่อเพิ่มทักษะการผลิตเนื้อหาให้มีคุณภาพ สร้างความแตกต่าง และสามารถบูรณาการข้อมูลเพื่อนำไปใช้งานกับงานด้านอื่นๆ รวมถึงส่งเสริมให้พนักงาน ส.ส.ท. นำกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูล (Data Journalism) มาใช้ในกระบวนการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักสูตรการพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก (Thai PBS Data Journalism In - House Training) ใช้แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูล หรือ KTCP Model ในการจัดการเนื้อหาในการอบรม ซึ่งแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) Knowledge ให้ความรู้พื้นฐาน สร้างความเข้าใจ 2) Cheat Sheet เรียนรู้เทคนิคการทำงานของโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต (Spreadsheet software) ในขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง 3) Tip Visual เข้าใจหลักการออกแบบ Visual ในงานข่าวที่ถูกต้องและ 4) Partnership การทำงานร่วมกัน โดยนำข้อมูลจากทั้ง 3 ขั้นตอนข้างต้นมาเขียนข่าว เล่าเรื่องด้วยภาพ ด้วยหลักการเล่าเรื่องที่น่าสนใจ บทความใช้ข่าว เรื่องผลงานข่าว 365 วัน PM 2.5 เพื่อแสดงให้เห็นว่าการใช้ KCTP Model สามารถเสริมทักษะที่เป็นจุดอ่อนของนักข่าว ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการกรองข้อมูล (Filter) ที่ต้องใช้โปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีตในการวิเคราะห์ข้อมูล หรือแม้แต่ขั้นตอนการแปลงข้อมูลให้เป็นภาพ (Visualization) ที่มีการสอนการออกแบบอย่างง่าย เครื่องมือออนไลน์ที่ประหยัดเวลา ภายใต้คอนเซ็ปต์การออกแบบที่ว่า “ไม่จำเป็นต้องสวยงาม แต่ต้องง่าย และไม่ซับซ้อนในการตีความ” ส่งผลให้ผู้เข้าอบรมสามารถผลิตผลงานเชิงข้อมูลได้จริง ตอบโจทย์ที่ว่า นักข่าวยุคใหม่ต้องมี Multi-Skills และสามารถเล่าเรื่องที่มาจากชุดข้อมูลมหาศาล (Data Set) ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

คำสำคัญ: การรายงานข่าวเชิงข้อมูล นักข่าวเชิงข้อมูล แนวปฏิบัติที่ดี การฝึกอบรมนักข่าวเชิงข้อมูล สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

Abstract

In today's information age, consumers are increasingly demanding for news outlets to report with more accuracy and credibility. Data Journalism provides the answer to help media outlets address these consumer demands. Due to the need for knowledge, i.e. the ability to conduct searches, manage and process data, or even work across "professions", Thai Public Broadcasting Service and Thai Journalist Association have implemented development programs of their own to improve and enhance the skills of their journalists. Thai PBS created an In-House Data Journalism Training Program. This particular training program was established to enhance skills relating to the production of quality media content by efficiently and effectively integrating and utilizing Data Journalism work processes in daily work life.

Thai PBS Data Journalism In-House Training Program focusses on the use of best practices in training to develop information reporting skills summarized in the KTCP Model developed as a result of this research. Training at Thai PBS is divided into 4 steps: 1) Knowledge: Providing basic knowledge to participants to build understanding; 2) Cheat Sheet: Learning techniques for the proper use of spreadsheet programs at three levels: beginner, intermediate and advanced; 3) Tip Visual: Understanding Visual Design Principles and how to integrate them into news; and 4) Partnership: Learning efficient team-working skills by taking data from the above 3 steps to write news and tell stories with the use of pictures under the principles of telling interesting stories. This article uses news relating to 365 Days (PM2.5) to show that by using the KCTP Model we can improve data journalism skills of participants, either by using a filter process (Filter) which requires a spreadsheet program to analyze the data, or even the step of transforming data into images (Visualization) with the teaching of simple designing by using time saving online tools under the concept of designing that "It is not necessary to be beautiful, but it must be simple and not complex for interpretation". This KCTP Model enables the trainees to produce actual information work outcomes in order to provide answers to the issue that modern data journalists must have multiple skills and can tell stories from big data sets efficiently.

Keywords: Data Journalist, Data Journalism, Best Practice, Training of Data Journalist, Thai PBS Television, KTCP Model

บทนำ

นักข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalist) คือ นักข่าวที่ไม่ได้ทำงานข่าวในรูปแบบปกติ แต่เป็นการทำงานข่าวที่ได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในสังคม เป็นการรายงานข่าวด้วยการใช้คอมพิวเตอร์ในแบบใดแบบหนึ่ง ใช้สื่อดั้งเดิมในการสืบสวน ค้นหาข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ตที่มีขนาดใหญ่ (Big Data) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสถิติ เน้นการเล่าเรื่องให้

น่าสนใจ และเห็นภาพรวมของเหตุการณ์ (ไม่ใช่เห็นแค่ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง) โดยประเด็นต้องเชื่อมโยงกับสังคมด้วย ทำให้ความสลับซับซ้อนของข้อมูลเป็นเรื่องเข้าใจง่ายด้วยภาพ แผนภูมิ อินโฟกราฟิก หรือ โมชันกราฟิก เป็นต้น ในขณะที่ Gray, Bounegru & Chambers (2012) ได้ให้นิยามของคำว่า การรายงานข่าวเชิงข้อมูลไว้ว่าเป็นทักษะใหม่ในเรื่องของการค้นหาข้อมูลเชิงลึก การทำความเข้าใจกับข้อมูลที่มีและ

การทำให้ความซับซ้อนของข้อมูลมาอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้นแบบทันเวลา ทั้งนี้ UsKali & Kuutti (2015) ให้นิยามคำว่า “การรายงานข่าวเชิงข้อมูล” ไว้ว่าน่าสนใจ เช่นกันว่า หมายถึง การรายงานความจริงที่อยู่คนใจ ในชุดข้อมูลที่อยู่อย่างมหาศาลหรือบุคคลที่มีความสามารถในการรายงานข่าวบนฐานของความน่าเชื่อถือของชุดข้อมูลที่มีอยู่มหาศาลได้อย่างน่าสนใจ

นักข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalist) เริ่มมีบทบาทในวงการสื่อไทย นับเป็นทักษะที่ขาดไม่ได้ในสภาพแวดล้อมภายใต้การแข่งขันของสื่อในปัจจุบัน สื่อไทยจำเป็นต้องปรับตัวและเรียนรู้ที่จะใช้กระบวนการรายงานข่าวเชิงข้อมูลในการเพิ่มคุณค่าให้กับข่าว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้อยู่เหนือกว่าคู่แข่ง สร้างความน่าเชื่อถือในการนำเสนอข่าวให้มากขึ้น ด้วยกระบวนการทำข่าวที่มีลักษณะเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นการสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลดิบ (Original Source) ประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมช่วยคำนวณต่างๆ ได้ ประเด็นการทำข่าวโดยทำความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในการทำข่าว เพื่อให้ได้มุมมองข่าวที่หลากหลายและเจาะลึกมากขึ้น และประเด็นการแปลงข้อมูลที่มีความซับซ้อนให้เป็นข้อมูลภาพที่เข้าใจได้ง่าย โดยสื่อไทยสามารถนำแนวทางจากบทความนี้ไปประยุกต์และปรับใช้ในกระบวนการทำข่าวของตนเองและเพิ่มคุณภาพข่าวไทยให้เกิดประโยชน์กับคนอ่านและสังคมมากขึ้น ตามลำดับต่อไป (Thieler, 2019)

อาชีพ “นักข่าวเชิงข้อมูล” จึงเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่ประเทศไทยจำเป็นต้องมี สามารถนำข้อมูลขนาดใหญ่ (Open Data) มาผ่านกระบวนการการสกัดข้อมูลโดยใช้ทักษะการกรองข้อมูล ก่อนนำมาประมวลผลในขั้นตอนการแปลงให้เป็นภาพ และเล่าข่าวให้น่าสนใจ ซึ่งข้อมูลที่เป็น Open Data นั้น คือข้อมูลที่เผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ต ทำซ้ำโดยมีต้นทุนต่ำมากหรือไม่มีเลย อยู่ในรูปแบบที่ใช้สะดวกและดัดแปลงได้ ใช้ซ้ำและเผยแพร่ได้ เผยแพร่โดยอนุญาตให้คนอื่นนำไปใช้ฟรี เผยแพร่ฟรี ไม่เลือกปฏิบัติใดๆ เช่น ไม่มีเงื่อนไขว่าจะต้องใช้ในการศึกษาเท่านั้น ห้าม

นำไปใช้เพื่อการค้า เป็นต้น โดยผลงานที่ใช้ทักษะการทำข่าวเชิงข้อมูล หรือ Data Journalism มักจะพบในสำนักข่าวออนไลน์ที่ร่วมมือกับผู้พัฒนาระบบเป็นหลัก เพราะต้องขอความช่วยเหลือเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนโค้ดจากผู้พัฒนาระบบ เช่น ผลงาน “ห่วยไครรวัย” ตีพิมพ์เมื่อปี 2559 ของสำนักข่าวไทยพับลิก้าร่วมกับบริษัทบุญมีแล็บ โดยใช้ข้อมูลโควตาสลากกินแบ่งรัฐบาลปี 2557 (Thaipublica, 2017) หรือแม้กระทั่งผลงานข่าวเชิงข้อมูลของไทยรัฐออนไลน์ที่ได้รับรางวัลชมเชยในหมวดข่าวออนไลน์ ส่งเสริมสังคมจากสมาคมผู้สื่อข่าวออนไลน์ ประจำปี 2562 เรื่อง “ปลาทุไทยกำลังจะหายไป” (Thairath online, 2019) นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญจุดหนึ่งของการผลักดัน Data Journalism ในไทย เริ่มเกิดขึ้นด้วยหลักคิดที่ว่า สื่อมวลชนในปัจจุบันถูกเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล (Digital Disruption) จึงนำจุดแข็งของคนข่าวมาถ่ายทอดข้อมูลมหาศาลที่ถูกบันทึกไว้เพื่อให้ข่าวมีคุณภาพน่าเชื่อถือมากขึ้น

การเพิ่มขึ้นของจำนวนข่าวสารเฉลี่ยในแต่ละวันเรียกร้องความสมดุลระหว่างทัศนคติและความจริง อาชีพ “นักข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalist)” จึงเริ่มเป็นที่รู้จักและมีบทบาทในการทำข่าว ทั้งยังสะท้อนว่าข้อมูล (Data) มีผลกับวงการสื่อมวลชนอย่างไร ส่วนในประเทศไทยสายงานข่าวทั้งหมดนั้นกลับมีนักข่าวที่มีทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูลอยู่แค่ประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นเอง (Tanomkitti, 2017) ผู้เขียนจึงพอสรุปได้ว่า นักข่าวที่มีความเข้าใจในกระบวนการรายงานข่าวเชิงข้อมูลนี้นับว่าน้อยมาก อาจเนื่องจากความไม่คุ้นชินกับวิธีการทำงานแบบการรายงานข่าวเชิงข้อมูล ซึ่งเป็นการเปลี่ยน “ข้อมูล” ให้เป็น “ข่าว” เป็นกระบวนการทางวารสารศาสตร์ที่มีฐานอยู่บนการวิเคราะห์และคัดกรองชุดข้อมูลขนาดใหญ่ การจัดการกับข้อมูลเปิดที่เผยแพร่ฟรีออนไลน์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องมือของข้อมูลเปิด (Open Data) ต่างๆ จนสามารถนำข้อมูลมาเล่าเรื่องให้มีความใกล้ชิดและเข้าใจง่ายต่อไปได้

กระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่สุดที่เป็นทางรอดขององค์กรสื่อในยุคปัจจุบัน: การรายงานข่าวเชิงข้อมูล

วิกฤตการณ์รายงานข่าวในยุคปัจจุบันคือ สื่อกระแสหลักเริ่มไม่ทันกับการรายงานข่าวที่เกิดขึ้นทั่วโลก เคลื่อนตัวช้าเพราะความสามารถในการรายงานข่าวด่วนกลายมาอยู่ในพลังของประชาชน พลเมืองมิใช่สื่อมวลชนอีกต่อไป สื่อทำได้เพียงเฝ้าดูและรวบรวมตรวจสอบข้อเท็จจริงเท่านั้น ในขณะที่ประชาชน พลเมือง ในฐานะ “ผู้ชม ผู้อ่าน หรือผู้เสพข่าว” ย้ายความภักดีไปหาสื่อที่เร็วกว่า ทำข่าวด้วยความแม่นยำจากการวิเคราะห์ วางใจกับความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยที่บริโภคข่าวมากขึ้น รวมถึงสามารถผลิตข่าวได้เอง หากองค์กรสื่อไม่ปรับตัวย่อมลดการปฏิบัติงานลง เพราะดำเนินธุรกิจในรูปแบบเก่าสื่อที่จะอยู่รอดได้คือ สื่อที่ต้องเปลี่ยนเป้าหมาย เปลี่ยนวิธีการ และโครงสร้างองค์กรเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสาธารณชนทั่วโลก ฉะนั้นองค์กรข่าวควรเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากค้นหาข่าวมาเป็นผู้รวบรวมข่าว ผู้จัดเก็บข้อมูล ผู้ตรวจสอบ และกรองความน่าเชื่อถือแทน (Chuastapanasiri, 2007)

โจทย์สำคัญขององค์กรข่าวในยุคปัจจุบัน จึงกลายเป็นทำอย่างไรให้สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในแบบที่คนทั่วไปไม่สามารถทำได้ ทั้งน่าสนใจ เข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ได้ทันที พร้อมกันนี้้องค์กรข่าวก็ต้องสามารถสร้างรายได้เพื่อความอยู่รอดในเชิงธุรกิจด้วย ซึ่งนวัตกรรมการรายงานข่าวอย่าง “การรายงานข่าวเชิงข้อมูล” (Data Journalism) อาจเป็นคำตอบของ

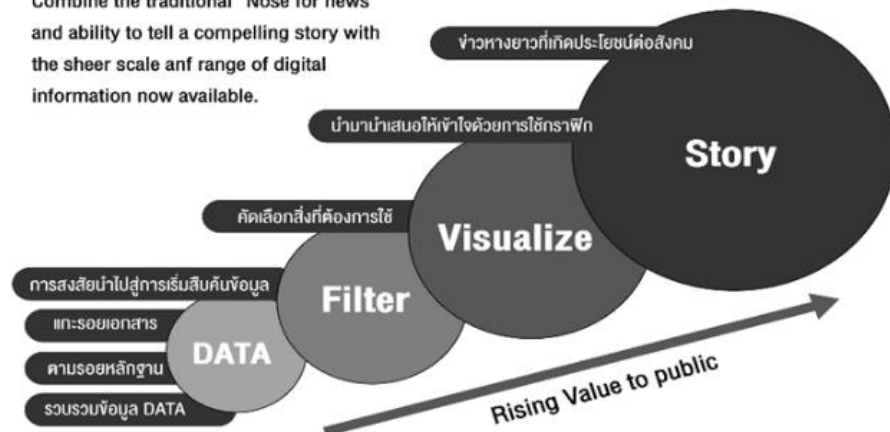
ปรากฏการณ์นี้ ดังคำกล่าวของ Berners-Lee (2010) ผู้บุกเบิกเวิลด์ไวด์เว็บที่ว่า “การวิเคราะห์ข้อมูล คืออนาคตของนักข่าว” เป็นต้น (Thienthaworn, 2016)

องค์กรสื่อทุกวันนี้จึงไม่ใช่แค่สำนักเล่าเรื่อง และหรือนักโฆษณาในกลุ่มธุรกิจสื่อที่ครองพื้นที่หลักอย่างเดียวเหมือนสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันองค์กรสื่อกลับเป็นพื้นที่ของนักเศรษฐศาสตร์และนักวิศวกรเข้ามาจับจองพื้นที่มากขึ้น ในนามของการเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างฐานข้อมูลระดับมหัศจรรย์ (Big Data) และการวิเคราะห์และทำนาย รวมทั้งผลิตข้อมูลให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย (Data Analytic) (Pongsawat, 2018) ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า ความร่วมมือระหว่างนักข่าวและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง รวมถึงภาคประชาชน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่แยกความแตกต่างอย่างชัดเจนในแง่มิติ การทำข่าวระหว่างข่าวทั่วไป (News Reporting) และข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalism) นักข่าวในประเทศไทยยังไม่มีทักษะด้านการเขียนโค้ด การอ่านโค้ด หรือการแปลงข้อมูลที่มาในรูปแบบของโค้ด ฉะนั้น การขอความร่วมมือจากกลุ่มนักสถิติศาสตร์ โปรแกรมเมอร์ นักเศรษฐศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ หรือแม้แต่แฮกเกอร์ นับว่าเป็นเรื่องจำเป็นในแง่การรายงานข่าวเชิงข้อมูล

กระบวนการรายงานข่าวเชิงข้อมูลเป็นกระบวนการทำงานข่าวที่มีฐานการทำงานอยู่บนการวิเคราะห์และคัดกรองชุดข้อมูลขนาดใหญ่ การจัดการกับข้อมูลเปิดที่เผยแพร่ผ่านระบบออนไลน์และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องมือของข้อมูลเปิด (Open Data) ต่างๆ จนสามารถนำข้อมูลมาเล่าเรื่องให้มีความใกล้ชิดและเข้าใจง่ายต่อไปได้ ดังภาพที่ 1

Data Journalism Process

Combine the traditional "Nose for news" and ability to tell a compelling story with the sheer scale and range of digital information now available.

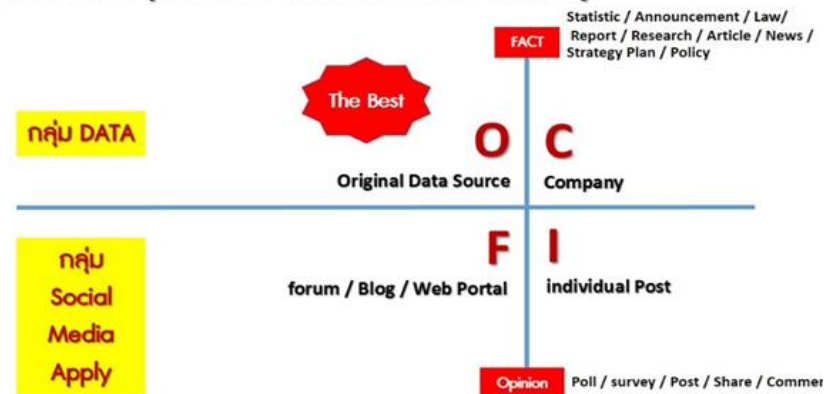

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการทำงานข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalism Process)
ที่มา: Thieler (2019)

ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวทางในกระบวนการรายงานข่าวเชิงข้อมูลในแต่ละขั้นตอนโดยละเอียดผ่านกรณีศึกษาต่างประเทศและโมเดลฐานข้อมูล (ODFI Model) ที่แบ่งระดับความน่าเชื่อถือของข้อมูลไว้เป็นตัววัดความน่าเชื่อถือของข่าวเชิงข้อมูล โดย

ฐานข้อมูลสามารถแบ่งความน่าเชื่อถือตามประเภทของข้อมูลได้ตามโมเดล OCFI ซึ่งย่อมาจากคำว่า Original-Company-Forum-Individual Source ดังภาพที่ 2

OCFI Model (ความน่าเชื่อถือของ DATA)

ภาพที่ 2 OCFI Model ระดับความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Data)
ที่มา: Thieler, (2019)

โมเดลนี้ช่วยเพิ่มองค์ความรู้และทักษะในการทำงานด้านข้อมูลของสื่อไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Thieler, 2019)

ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า การรายงานข่าวเชิงข้อมูลมีแนวโน้มของวิธีการเล่าเรื่อง ประเด็น และ

เทคนิคการนำเสนอที่มีการใช้อินโฟกราฟิกที่ทำข้อมูลออกมาเป็นแบบโต้ตอบและเล่นได้ (Interactive Graphics) รวมถึงประโยชน์จากข่าวที่เกิดประโยชน์ในมุมมองกว้างของสังคม นักข่าวยุคนี้จะต้องเป็น Multi-Skills และจะต้องให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่องมากขึ้น

ดังนั้นสังคมไทยกำลังอยู่ในยุคที่กำลังนิยมการแปลงข้อมูลเป็นภาพ (Visualization) ให้เข้าใจง่ายหรือการใช้ภาพเพื่อแสดงข้อมูลอธิบายประกอบ เช่น ตัวเลข แผนภูมิ กราฟ ทำให้ข้อมูลในเชิงปริมาณมีความน่าสนใจมากขึ้น เข้าใจง่าย เห็นภาพรวมได้ชัดเจนและง่ายต่อการจดจำ ผู้เขียนจึงมองว่า หากองค์กรสื่อให้ความสำคัญกับการปรับตัวและเห็นทิศทางการอยู่รอดของสื่อมากขึ้น ด้วยกระบวนการวารสารศาสตร์เชิงข้อมูล การจัดอบรมกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูล (Data Journalism) นับว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ดี เพื่อนักข่าวจะได้ทำความเข้าใจและนำสิ่งที่เรียนรู้มาใช้ในการกระบวนการทำงาน เพื่อสามารถพัฒนาทักษะด้านการค้นหา จัดทำ และนำเสนอด้วยข้อมูลในเชิงลึกและมีคุณภาพมากขึ้นได้

แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูล

การถอดบทเรียนและมุมมองย้อนจากงาน Teachers and Trainers' Day ที่งานประชุมวารสารศาสตร์ European Investigative Journalism Conference & Dataharvest ประจำปี 2018 ระบุว่า การจัดการอบรมที่ดีต้องมีการศึกษาความสนใจ ทักษะและความเชี่ยวชาญของผู้เข้าอบรม เพื่อที่สามารถจัดกลุ่มความสนใจและจัดกลุ่มที่มีทักษะหลากหลายเข้าด้วยกันได้ และจากนั้นการออกแบบเนื้อหาการอบรมก็เป็นเรื่องที่สำคัญ เนื่องจากมีความจำเป็นที่ต้องจัดให้เป็นลักษณะการทำงานแบบห้องข่าวจริงๆ (Newsroom) โดยที่ต้องตระหนักถึงความเชี่ยวชาญของคนในกลุ่มต้องมีความแตกต่างกัน มีการวางแผนก่อนการอบรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทีมผู้สอน ผู้ช่วยสอน เรื่องรูปแบบการนั่งอบรมของผู้เข้าอบรม เพราะมีผลต่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น เนื้อหาการอบรมต้องให้ชุดข้อมูลที่สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้ ประเด็นการทำโปรเจกต์ ต้องไม่ยากเกินกว่าความสามารถของผู้เข้าอบรมจะทำได้ พยายามให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้เชี่ยวชาญที่มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันในกลุ่ม เมื่องานสำเร็จสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ การติดต่อประสานผู้เข้าเรียนอย่างต่อเนื่อง และทำการประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นให้ได้ เพื่อ

นำไปพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Irmey, 2018)

สถาบันการศึกษาในต่างประเทศหลายแห่งเริ่มเห็นความสำคัญของการจัดอบรมเกี่ยวกับการรายงานข่าวเชิงข้อมูลมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น โครงการปริญญา Danish School of Media and Journalism ในประเทศเดนมาร์ก ที่นักศึกษาทุกคนต้องเรียนการสื่อสารข้อมูลในขั้นพื้นฐานและขั้นสูงให้ผ่าน ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต การสื่อสารข้อมูลเชิงภาพ (Data Visualization) หลักสถิติศาสตร์ รวมถึงการทำวิจัย และการรวบรวมข้อมูล เป็นต้น (Irmey, 2018) ส่วนในประเทศไทย พบหลักสูตรของสาขาวารสารศาสตร์คอนเวอร์เจนซ์ คณะนิเทศศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัตน์ ได้เปิดรายวิชาภายใต้ชื่อ “การรายงานข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalism)” เป็นวิชาเอกเฉพาะในสาขาวิชา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2559 โดยมีผู้เขียนเป็นผู้สอนหลัก ซึ่งก่อนลงเรียนวิชานักศึกษาต้องเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องให้ผ่านมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบกราฟิกดีไซน์ โปรแกรมคำนวณ หรือแม้แต่การทำวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ห้องเรียน “การรายงานข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalism)” มากขึ้น โดยรายละเอียดวิชาจะเน้นหลักการ แนวคิดในการรายงานข่าวเชิงลึกด้วยฐานข้อมูล การใช้อินเทอร์เน็ตในการแสวงหาข้อมูลจากฐานข้อมูล การแกะรอยข้อมูล วิเคราะห์สังเคราะห์ จากหลากหลายแหล่งที่มา อาทิ บุคคล เอกสารทางราชการ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ สถิติ และงานวิจัย บนพื้นฐานกฎหมาย จริยธรรม จรรยาบรรณที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมชื่อรายวิชาการรายงานข่าวด้วยการใช้ฐานข้อมูล Database Reporting ซึ่งมีคำอธิบายรายวิชาที่ใกล้เคียงกัน จึงเห็นได้ว่าเป็นดังที่ DeBarros (2010) ให้ความเห็นว่าวารสารศาสตร์ข้อมูลคือ สิ่งเดียวกับ “การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยในการรายงานข่าว” (Computer-Assisted Reporting: CAR) เพียงแค่เปลี่ยนคำเรียกให้ชัดเจนมากขึ้นเท่านั้น

หลายองค์กรสื่อทั่วโลกที่เริ่มมีหลักสูตรอบรมการรายงานข่าวเชิงข้อมูลอย่างจริงจัง มีการเชิญชวนให้นักข่าว นักออกแบบกราฟิก รวมถึงกลุ่มโปรแกรมเมอร์

ร่วมทำโปรเจกต์ข่าวเชิงข้อมูลร่วมกัน การรายงานข่าวเชิงข้อมูลมีบทบาทมากขึ้นวงการข่าวทั่วโลก ในปี 2553 คลื่นใหญ่สุดที่ทำให้หนังสือพิมพ์หัวใหญ่ระดับโลกอย่าง The Guardian และหนังสือพิมพ์ของสหรัฐอเมริกาอย่าง The New York Times และ Chicago Tribune ที่เริ่มต้นเห็นความสำคัญและมีผลงานเป็นกลุ่มแรกๆ (UsKali & Kuutti, 2015) อย่าง The New York Times มีหลักสูตรสอนนักข่าวในองค์กรเรื่องของการจัดการข้อมูล และตอนนี้ได้เปิดเป็นหลักสูตรฟรี ไม่มีค่าใช้จ่ายในการเข้าอบรมอีกด้วย ซึ่งทาง The New York Times ต้องการให้นักข่าวในองค์กรมีพื้นฐานการจัดการ และวิเคราะห์ข้อมูลได้ เลยกลายเป็นหลักสูตรภายในที่มุ่งพัฒนาบุคลากรภายในก่อน แต่ตอนนี้ได้ขยายการเรียนรู้สู่ห้องข่าวอื่นๆ และประชาชนทั่วไปอีกด้วย โดยเนื้อหาในหลักสูตรเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้โปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต (Spreadsheet software) ที่ไม่ใช่แค่การรู้จักโปรแกรม แต่เน้นให้นักข่าวสามารถใช้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพภายในการเล่าเรื่องและวิธีที่ดีที่สุดในการทำงานกับเพื่อนร่วมงานในแผนกรายการ (Benton, 2019) ทั้งนี้ The New York Times ต้องการช่วยนักข่าวให้เข้าใจตัวเลขที่ได้แหล่งข่าวมาจากรัฐบาล โดยสามารถใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ตัวเลขเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงต้องการเพิ่มทักษะให้นักข่าวรุ่นเก่าและนักข่าวใหม่ในการใช้โปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต ในการจัดการข้อมูลในมือ เช่น การตรวจสอบภาพของฟุตบอลนิวยอร์ก การรายงานสภาพทางการเงินของแคมเปญการแข่งขัน และการมองในเชิงลึกว่าตำแหน่งผู้เล่นใดดีที่สุดและด้วยการแข่งขันที่มากขึ้นกว่าเดิม หมายถึง ข้อมูลเชิงสถิติที่มีข้อมูลมหาศาล ขณะที่ The New York Times ต้องการให้นักข่าวสามารถมองเห็นข้อมูลเชิงลึก และสามารถเล่าเรื่องราวที่ซ่อนอยู่ในฐานข้อมูลมหาศาลที่ภาครัฐบาล นักวิชาการ และนักออกแบบการแข่งขันทั้งหลายเก็บไว้ในฐานข้อมูลเปิด ทักษะความรู้เรื่องการจัดการข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต จะเป็นเครื่องมือที่ดีที่นักข่าวของ The New York Times สามารถรวมข้อมูลเพื่อรายงาน

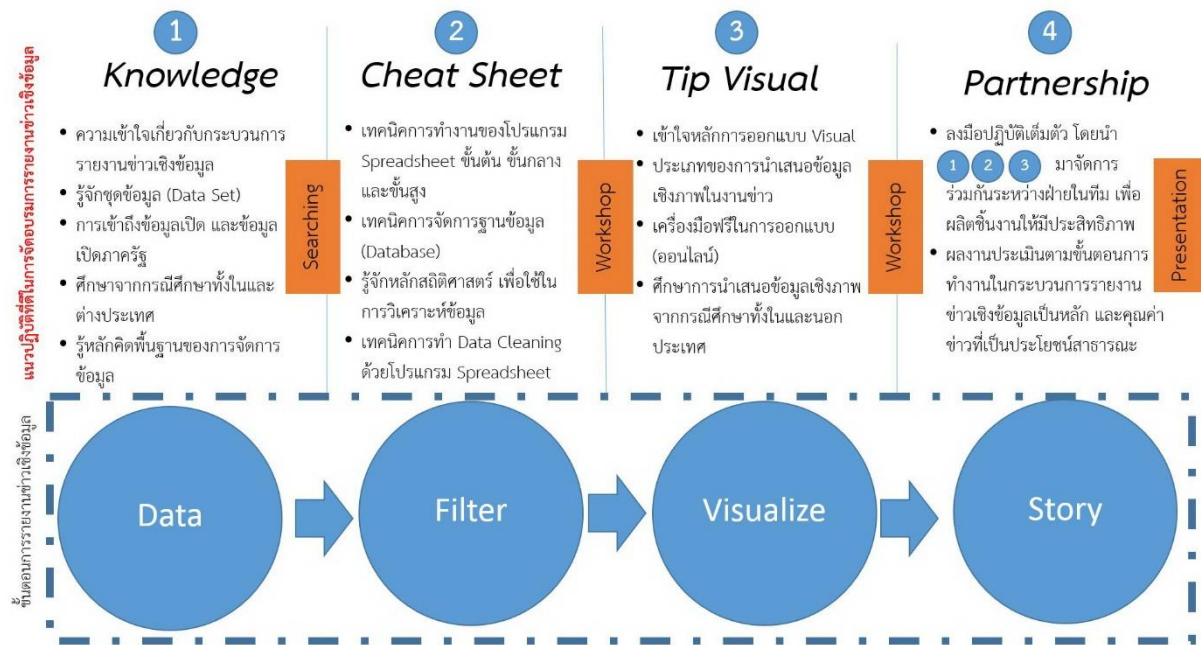
ข้อมูลยอดฮิตประจำวันได้อย่างมีมิติเชิงลึก (Cook, 2019)

จากข้อมูลข้างต้น หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าทักษะที่เป็นจุดอ่อนที่สุดของนักข่าวในปัจจุบัน ที่ไม่สามารถปรับตัวสู่การทำงานแบบการรายงานข่าวเชิงข้อมูลได้คือ ทักษะการนำข้อมูลที่เข้ามาในขั้นตอนแรกมาทำความสะอาด (Cleaning Data) ด้วยพื้นฐานด้านไมโครซอฟท์เอกซ์เซล (Microsoft Excel) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการนำไปใช้จริง ข้อมูลส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของแผ่นตารางทำการ (Spreadsheet) หรือมาในรูปแบบของเอกสารและไฟล์พีดีเอฟ ฉะนั้นการกรองข้อมูล (Filter) จึงมีความจำเป็นต้องมีทักษะพื้นฐานด้านไมโครซอฟท์เอกซ์เซล (Microsoft Excel) เพื่อประมวลผล วิเคราะห์ แยกแยะ กรอง และสรุปข้อมูลออกมาเป็นเฉพาะข้อมูลที่ต้องการใช้เท่านั้น

จากประเด็นปัญหาที่ระบุข้างต้น ผู้เขียนจึงนำมาทดลองใช้ในการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยในวิชา Data Journalism ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถใช้โปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต ในการจัดการข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลได้ ในรายวิชานี้ผู้เรียนต้องเกิดความเข้าใจก่อนว่า การรายงานข่าวเชิงข้อมูลและการรายงานข่าวปกติทั่วไปต่างกันอย่างไร อธิบายถึงการเปลี่ยนของภูมิทัศน์สื่อในยุคสมัยของข้อมูลมหาศาล การรายงานข่าวเชิงข้อมูลเป็นทักษะที่ได้เปรียบอย่างไร ในยุคปัจจุบัน สอนในเรื่องของการเข้าถึง Open Data ข้อมูลเปิดที่นับเป็นขุมทรัพย์ในการทำงานที่สำคัญ เน้นสอนการใช้โปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต ในการจัดทำฐานข้อมูล วิเคราะห์และหาความสัมพันธ์ของข้อมูลได้ จากนั้นจะสอนเรื่องการนำเสนอข้อมูลเชิงภาพและการเล่าเรื่องให้น่าสนใจ โดยยกตัวอย่างการเขียนจากกรณีศึกษาต่างประเทศมาทำให้นักศึกษาเข้าใจและสามารถประยุกต์ตามได้ง่ายมากขึ้น ผู้เขียนได้ออกแบบ KTCP Model เป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูล ซึ่งสามารถอธิบายแยกตามขั้นตอนตามภาพที่ 3 ผู้เขียนสามารถอธิบายจำแนกแต่ละขั้นตอนการจัดอบรมได้ดังต่อไปนี้

กระบวนการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือ การเรียนรู้คู่กับการฝึกปฏิบัติ หากเป็นการเรียนรู้ในห้องเรียนโดยฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว จดจำเนื้อหาได้เพียง 5% แต่ถ้ามีการสาธิตให้ดูด้วยจะจดจำได้ 30% ขณะที่การเรียนรู้ในรูปแบบการมีส่วนร่วมจะจดจำได้ 50% ถ้าได้ปฏิบัติงานจริงจะจดจำและเข้าใจงานได้ 75% และสามารถสอนผู้อื่นได้ การเรียนรู้นี้จะประสบความสำเร็จถึง 90% (Nectec, 2008) จึงทำให้ผู้เขียนเกิดแนวคิดในการนำวิธีการเรียนแบบ Work-Based Learning (WBL) มาใช้ ฉะนั้นหากจบแต่ละขั้นตอนจำเป็นต้องมีส่วนของฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนรู้ประยุกต์ใช้กับการทำงานจริง โดยเริ่มต้นด้วย **ขั้นตอนที่ 1 Knowledge** คือ ขั้นตอนของรู้หลักคิดพื้นฐานของการจัดการข้อมูล การทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการรายงานข่าวเชิงข้อมูล รู้จักชุดข้อมูล (Data Set) การเข้าถึงข้อมูลเปิดและข้อมูลเปิดภาครัฐ ศึกษาจากกรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศ จากนั้นให้โจทย์ว่าสนใจกับโปรเจกต์เกี่ยวกับเรื่องอะไร ค้นหาข้อมูลเพื่อดูว่าข้อมูลที่ผู้เรียนหามา เป็นข้อมูลที่นำไปใช้ประมวลผลหรือวิเคราะห์ให้เห็นข้อมูลเชิงลึกให้หรือไม่ ต่อมาเข้าสู่ **ขั้นตอนที่ 2 Cheat Sheet** คือ ขั้นตอนเรียนรู้เทคนิคการทำงานของโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต ขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง เรียนรู้เทคนิคการจัดการฐานข้อมูล (Database) รู้จักหลักสถิติศาสตร์ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และเทคนิคการทำ Data Cleaning ด้วยโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต จากนั้นจะเป็นการ Workshop ให้

ผู้เรียนนำข้อมูลเปิดที่กลุ่มค้นหาได้ นำไปจัดการข้อมูลให้เป็นลักษณะข้อมูลที่มีโครงสร้าง (Database Structure) โดยเตรียมข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผน เป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการวิเคราะห์ และผู้เรียนจะต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูลมาให้เรียบร้อยตามโจทย์ที่สนใจ จากขั้นตามด้วย **ขั้นตอนที่ 3 Tip Visual** คือ ขั้นตอนที่ทำให้ทำความเข้าใจหลักการออกแบบ Visual ที่ถูกต้อง รู้จักประเภทของการนำเสนอข้อมูลเชิงภาพในงานข่าว รู้จักเครื่องมือฟรีในการออกแบบ (ออนไลน์) ได้ความรู้จากการศึกษาแนวทางการนำเสนอข้อมูลเชิงภาพจากกรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศ จากนั้นผู้เรียนต้องทำการ Workshop ออกแบบ Visual ของกลุ่ม เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนสุดท้าย **ขั้นตอนที่ 4 Partnership** คือ ขั้นตอนเอาหลักการที่เรียนจากทั้ง 3 ขั้นตอนมาเขียนข่าว ด้วยหลักการเล่าเรื่องที่นำเสนอ โดยหลักการประเมินคุณภาพงานจะยึดตามขั้นตอนการรายงานข่าวเชิงข้อมูลเป็นหลัก ผู้เขียนสามารถจำแนกเกณฑ์ในการประเมินผลงานได้ดังนี้ 1) ความหลากหลายของแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการทำข่าว (Data) 2) คุณภาพของระเบียบวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล “พิสูจน์และทำจริงได้” (Filter and Analyze) 3) การแสดงผลเชิงภาพ มีความถูกต้อง สวยงาม และชัดเจนในประเด็นที่นำเสนอ (Visualization) 4) คุณค่าข่าวและความน่าสนใจของเนื้อหาข่าว (Storytelling) 5) เนื้อหาข่าวส่งผลกระทบและให้ประโยชน์สาธารณะ (Impact) เป็นต้น

ภาพที่ 3 KTCP Model แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูล
ที่มา: ผู้เขียน

จากภาพที่ 3 คือ KTCP Model ซึ่งเคยทดลองใช้ครั้งแรกในการอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก จัดขึ้นโดยชมรมเครือข่ายนักสื่อสารข้อมูลเชิงลึกแห่งประเทศไทย¹ หรือ Thailand Data Journalism Network (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย) เน้นเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและทักษะด้านการสื่อสารเชิงข้อมูลสำหรับผู้ที่มีความสนใจแต่ไม่มีพื้นฐานมาก่อน โดยที่ผู้เข้าอบรมสามารถใช้และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกได้ในระดับต้น และสามารถนำไปต่อยอดเชิงวิชาชีพ และพัฒนาไปสู่การเสนอข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่างๆ ในระดับสูงได้ต่อไปได้ สุดท้ายผู้เข้าอบรมมีผลงานทั้งสิ้น 5 เรื่อง ได้แก่ 1) เปิดชุมทรัพย์ 6 แสนล้าน รอยรั่วงบประมาณท้องถิ่น 2) ความสัมพันธ์ดาด้า 30 ปี แหล่งเก็บน้ำกับอุทกภัยแปรปรวน 3) วิเคราะห์ข้อมูลภาวะสมองเสื่อม ขาดความเข้าใจ ขาดแพทย์ วิถีตลาด 4) เจาะตัวเลขปัญหาคนล้นคุกและนักโทษติดซ้ำ และ 5) ต้นไม้ใหญ่ ใครอนุรักษ์? ร่วมปกป้องข้อมูล

ต้นไม้ใหญ่ เพื่อ “กม. คุ้มครองมรดกสีเขียว” โดยทั้ง 5 ผลงานได้ถูกเผยแพร่จริงในงาน เป็นผลงานที่ทำตลอดระยะเวลากว่า 9 เดือน ของแต่ละทีม ที่สำคัญพบว่า รูปแบบการจัดการอบรมมีผลต่อการรับรู้และแนวในการปฏิบัติงานของนักข่าว ให้เปลี่ยนไปสู่การเป็นนักข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalist) ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Manager online, 2019)

แนวทางการเรียนการสอนนี้ ผู้เขียนได้นำไปปรับสร้างหลักสูตรภายในแบบ In-House เพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูลให้กับองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ภายใต้ชื่อ “หลักสูตรการพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก(Thai PBS Data Journalism In - House Training)” วันที่ 20 สิงหาคม จนถึง 26 กันยายน 2562 ที่ผ่านมา โดยใช้หลักการออกแบบเนื้อหาตามหลัก KTCP Model แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูล เป็นต้น

¹หลักสูตร “การพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก” โดยชมรมเครือข่ายนักสื่อสารข้อมูลเชิงลึกแห่งประเทศไทย (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย) มีวิทยากรกระบวนการร่วมกันกับผู้เขียน ได้แก่ คุณพรณี อมรวิรุฬพนิช และดร.เอกพล เขียวถาวร

กรณีศึกษา: หลักสูตรการพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก² (Thai PBS Data Journalism In – House Training) องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.)

จากนโยบายขององค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ให้มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลองค์การที่รวบรวมข้อมูลข่าวสารงานวิจัย งานวิชาการ และงานบริการต่างๆ เพื่อสนับสนุนการผลิตเนื้อหาให้ตรงกับวิถีการรับรู้ข่าวสารที่หลากหลายของผู้รับสารให้มากขึ้น ผสมผสานกับการนำเสนอข่าวแบบใหม่ด้วยข้อมูลหรือเรียกว่า Data Journalism ซึ่งเป็นการนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำไปใช้ในขั้นตอนกระบวนการผลิต เพื่อนำเสนอไปยังผู้รับสารในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่ายและมีคุณค่าด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจึงเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วทันต่อสถานการณ์ และมีช่องทางการรับรู้ข่าวสารสำหรับผู้รับสารมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้องค์กรสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องปรับตัวและพัฒนาตนเองเพื่อความอยู่รอด นอกจากการสร้างสรรค์ข่าวสารให้น่าเชื่อถือและเป็นประโยชน์แล้ว ข่าวสารที่ผลิตนั้นจะต้องนำเสนอในมุมมองที่แตกต่างออกไป ดังนั้นองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) จึงได้ร่วมมือกับสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย (Thai Journalist Association) จัดหลักสูตรการพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก (Thai PBS Data Journalism In – House Training) ให้แก่พนักงาน ส.ส.ท. เพื่อเพิ่มทักษะการผลิตเนื้อหาให้มีคุณภาพ สร้างความแตกต่าง และสามารถบูรณาการข้อมูลเพื่อนำไปใช้งานกับงานด้านอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดอบรมคือ ส่งเสริมให้พนักงาน ส.ส.ท. นำกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูล (Data Journalism) มาใช้ในกระบวนการทำงานได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ โดยมีผู้เข้าร่วมอบรมเป็นพนักงาน ส.ส.ท. จากสำนักข่าว สำนักเครือข่าย สำนักสื่อใหม่ และสถาบันวิชาการสื่อสารสาธารณะ จำนวน 19 คน (แบ่งเป็น 4 กลุ่มผลงาน) โดยกำหนดให้แต่ละกลุ่มต้องมีความสนใจใกล้เคียงกันและมีทักษะหลากหลายในทีม โดยผู้เขียนได้เพิ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการข้อมูล มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลจากฝ่ายศูนย์ข้อมูล และการเรียนรู้ สถาบันวิชาการสื่อสารสาธารณะ เข้าไปเป็นทีมให้กับแต่ละกลุ่มด้วย

ขั้นตอนการฝึกอบรม ตามโมเดล KTCP

ผู้เขียนใช้ KTCP Model แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูลมาใช้ในการจัดอบรมให้กับองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม ถึง 26 กันยายน 2562 เรียน 1 วัน ต่อสัปดาห์ เป็นเวลา 6 สัปดาห์ คิดเป็น 24 ชั่วโมง แบ่งหัวข้อการอบรมสอดคล้องตามกระบวนการรายงานข่าวเชิงข้อมูล (Data Journalism Process) ที่เริ่มบอกเล่าประสบการณ์จากวิทยากร ภาคทฤษฎีพร้อมทั้งการฝึกปฏิบัติอย่างเหมาะสม ผลงานของทั้ง 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่ม 1 เรื่องเมืองเหมือง เมื่อเมืองอยู่ใกล้ตัว ประชาชนมีสิทธิอะไรบ้าง กลุ่มที่ 2 เรื่องภูมิแพ้กรุงเทพฯ PM2.5 กลุ่มที่ 3 เรื่องลูกค้าอันดับหนึ่งของไทยคือใคร (ใช้คนที่คุณคิดหรือไม่) และ กลุ่มที่ 4 เรื่องโรงเรียนขนาดเล็ก ทางแยกคุณภาพเกรดหรือคุณภาพชีวิต

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างผลงานผู้เข้าอบรม เรื่อง ภูมิแพ้กรุงเทพฯ PM2.5 เพื่อเห็นกระบวนการทำงานของทีมผู้เข้าอบรมดังนี้ ในขั้นตอนแรก **Knowledge** ที่เน้นเสริมหลักคิดพื้นฐานของการจัดการข้อมูล ความหมายและกระบวนการทำงานที่ละขั้นตอนของการรายงานข่าว โดยมีการมอบหมายผู้เข้าอบรมหาประเด็นที่สนใจอยากลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งทีมนี้สนใจ

²หลักสูตร “การพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึกได้รับการสนับสนุนจาก องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) โดยมีที่ปรึกษาโครงการร่วมกันกับผู้เขียน ได้แก่ ดร.เอกพล เอื้อถาวร

เกี่ยวกับฝุ่น เพราะฝุ่น PM2.5 ยังคงเป็นประเด็นสาธารณะ และช่วงปลายปีเรื่องฝุ่นจะกลับมาอีกหรือไม่ โดยกำหนดช่วงเวลาเก็บข้อมูลย้อนหลัง คือ ตั้งแต่กันยายน 2561 ถึง สิงหาคม 2562 เป็นเวลา 1 ปี ใช้ข้อมูลรายงานการตรวจวัดของกองจัดการคุณภาพอากาศและเสียงกรุงเทพมหานคร จาก www.bangkokairquality.com และมุ่งดูข้อมูลเฉพาะ PM 2.5 โดยตั้งเป้าว่าต้องทำให้เห็นภาพพื้นที่กรุงเทพฯ ทั้งหมด และทำให้เห็นว่ามึบริเวณใดบ้างที่มีเครื่องตรวจวัดคุณภาพอากาศของกรุงเทพมหานครบ้าง จากนั้นผู้เข้าอบรมจะได้เข้าสู่ขั้นตอน **Cheat Sheet** เป็นขั้นตอนที่เรียนรู้เทคนิคการทำงานของโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต เพื่อใช้ในการจัดการฐานข้อมูล (Database) ทีมนี้มีการใช้มาตรฐานค่ากลางในการวัดค่าฝุ่นแตกต่างกันหรือไม่ ระหว่างมาตรฐานโลกกับมาตรฐานประเทศไทย สุดท้ายเพื่อชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ใดได้รับผลกระทบมากที่สุด ในกรุงเทพมหานคร เพื่อดึงให้หน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหา ซึ่งหลังจากที่ทีมผู้เข้าอบรมรวบรวมข้อมูลมาได้ผู้เข้าอบรมทำการ Data Cleaning โดยตัดค่าฝุ่นที่มีค่าสูงมากๆ ซึ่ง

คาดว่าจะเป็ค่าที่ error ออก ซึ่งทราบหลังจากภายหลังที่ทีมผู้เข้าอบรมได้มีการโทรไปสอบถามและทำความเข้าใจข้อมูลเบื้องต้น เพราะข้อมูลบนหน้าเว็บไซต์ที่ผู้เข้าอบรมไปดาวน์โหลดข้อมูลมานั้น หากมีการตั้งช่วงเวลาการค้นหาที่ต่างกัน จะได้ค่าฝุ่นที่ต่างกันจนน่าสงสัย ทีมผู้เข้าอบรมใช้การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของข้อมูลเป็นหลัก ใช้ค่ากลาง (median) แทนค่าฝุ่นที่มีค่าสูงมากๆ จากนั้นตรวจสอบข้อมูลหลังการวิเคราะห์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการจัดทำข้อมูลเชิงภาพ (Visualization) ให้เห็นภาพชัดขึ้น และเข้าใจง่ายในทันที

จากนั้นผู้เข้าอบรมเรียนรู้ขั้นตอน **Tip Visual** เป็นการทำความเข้าใจหลักการออกแบบ Visual ที่ถูกต้อง ผู้เข้าอบรมจะได้เห็นแนวทางทำ Visual ในต่างประเทศ เห็นแนวคิดในการออกแบบและเครื่องมือช่วยในการออกแบบหลากหลายเว็บไซต์ ซึ่งจะนำไปสู่ทำงานร่วมกับผู้เข้าอบรมด้วยกันตามขั้นตอน **Partnership** เป็นการนำหลักการที่เรียนจากทั้ง 3 ขั้นตอน นำมาเขียนข่าวด้วยหลักการเล่าเรื่องที่ น่าสนใจ ซึ่งทีมนี้ได้เผยแพร่เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2562 ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ภาพข่าว “365 วัน กรุงเทพมหานคร เมืองในฝุ่น” เผยแพร่เมื่อ 29 กันยายน 2562

ที่มา: Thai PBS (2019)

ทีมนี้ใช้พาดหัวข่าวว่า “365 วัน กรุงเทพมหานคร เมืองในฝุ่น” เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับกรมควบคุมมลพิษ

แจ้งเตือนประชาชน 15 พื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล ค่าฝุ่น PM2.5 เกินเกณฑ์มาตรฐานจากสภาพอากาศ

แต่เป็นที่น่าสนใจว่า หากใช้การวัดค่าตามเกณฑ์มาตรฐานองค์การอนามัยโลก คนกรุงเทพฯ อาจอยู่ใน “ดงฝุ่น” ตลอดทั้งปี (Thai PBS, 2019) เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูลหลังการฝึกอบรมพบว่า โมเดล KTCP ส่งผลให้ผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจในแต่ละลำดับขั้นตอนตั้งแต่เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่อง Data การใช้เทคนิคด้านโปรแกรม ด้านภาพ และด้านการเล่าเรื่องมากขึ้น ส่วนใหญ่ผู้เข้าอบรมพึงพอใจกับหัวข้อการสอนเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต ในขั้นตอนของ Cheat Sheet ของโมเดล เพราะมองว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากทักษะการใช้โปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต เป็นทักษะที่อ่อนที่สุดของผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่ และด้วยความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการทำข่าวเชิงข้อมูลที่ไม่ตรงกัน โมเดลนี้สามารถส่งเสริมทักษะและสร้างความเข้าใจจากขั้นพื้นฐานสู่ขั้นสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในทางกลับกันข้อจำกัดของการอบรม ผู้เขียนพบว่า เวลาของการทำข่าวในโครงการอบรม มีความทับซ้อนกับเวลาในการทำงานปกติในทุกๆ วัน เนื่องจากผู้เข้าอบรมทำงานอบรมสัปดาห์ละ 1 วัน เท่านั้น ผู้เขียนจึงแก้ปัญหาด้วยการจัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติในทุกสัปดาห์ และกำหนดมีการอัปเดตงานในทุกๆ สัปดาห์ตามหัวข้อการเรียนรู้เช่นกัน เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติในเวลาเดียวกัน ช่วยส่งเสริมในเรื่องการทำความเข้าใจในแต่ละขั้นตอนให้มากขึ้น ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า KTCP Model เป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูลให้ผู้เขียนใช้ในการออกแบบชั้นเรียนในรายวิชาการรายงานข่าวเชิงข้อมูล หลักสูตรคณะนิเทศศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ มาปรับกับการออกแบบหลักสูตรการพัฒนา นักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก (Thai PBS Data Journalism In - House Training) ให้กับองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) พบว่า เป็นแนวทางในการเสริมทักษะด้านการใช้ข้อมูลได้จริง โดยหลักสูตรทำให้ผู้เข้าอบรมสามารถเข้าใจว่าการรายงานข่าวเชิงข้อมูลเป็นข่าวที่มีกระบวนการและการเล่าเรื่องแตกต่างกันอย่างชัดเจน ที่สำคัญหลักสูตร

จะเสริมทักษะที่เป็นจุดอ่อนของนักข่าว ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการกรองข้อมูล (Filter) ที่ต้องใช้โปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต ในการวิเคราะห์ข้อมูล หรือแม้แต่ขั้นตอนการแปลงข้อมูลให้เป็นภาพ (Visualize) ที่มีการสอนการออกแบบอย่างง่าย เครื่องมือออนไลน์ที่ประหยัดเวลา ภายใต้คอนเซ็ปต์การออกแบบที่ว่า “ไม่จำเป็นต้องสวยงาม แต่ต้องง่าย และไม่ซับซ้อนในการตีความ” ส่งผลให้ผู้เข้าอบรมสามารถผลิตผลงานเชิงข้อมูลได้จริง ตอบโจทย์ที่ว่า นักข่าวยุคใหม่ต้องมี Multi-Skills และสามารถเล่าเรื่องที่มาจากชุดข้อมูลมหาศาล (Data Set) ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง

สรุปผล

สื่อไทยเริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับการรายงานข่าวเชิงข้อมูลมากขึ้นในช่วง 3-5 ปีที่ผ่านมา แต่ด้วยธรรมชาติของนักข่าวที่มีความถนัดและมีความเชี่ยวชาญในทักษะการพูดและการเขียนจากสิ่งที่ฟังหรือพบเห็นมากกว่าเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล ไม่มีทักษะด้านการเขียนโค้ด การอ่านโค้ด หรือการแปลงข้อมูลที่มาในรูปแบบของโค้ดและด้วยกระบวนการทำงานของการรายงานข่าวเชิงข้อมูล นักข่าวไม่สามารถทำงานเพียงคนเดียวได้ เลยทำให้ข่าวเชิงข้อมูลพบเห็นน้อยมากในวงการสื่อไทย ในทางกลับกัน นักข่าวเชิงข้อมูล หรือ Data Journalist ก็สามารถทำงานคนเดียวได้ แต่ต้องเขียนโค้ดเป็นและต้องเก่งรอบด้านมากขึ้น ฉะนั้น การขอความร่วมมือจากกลุ่มนักสถิติศาสตร์ โปรแกรมเมอร์ นักเศรษฐศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ หรือแม้แต่แอสกเกอร์ เป็นเรื่องจำเป็นมากในแง่การทำงานร่วมกัน เพื่อให้ได้งานข่าวเชิงข้อมูลที่สมบูรณ์ขึ้น

แนวการจัดการอบรมตามแบบ KTCP Model นับเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูลในกับองค์กรสื่อต่างๆ ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาทักษะการทำข่าวแนวใหม่อย่าง “การรายงานข่าวเชิงข้อมูล” ผู้เข้าอบรมต้องมีทักษะหลากหลาย ที่ไม่จำกัดเฉพาะนักข่าวเป็นผู้เข้าอบรมเท่านั้น แต่ต้องเพิ่มโอกาสให้กับหน่วยงานอื่น

ที่สามารถทำงานร่วมกับนักข่าวได้มาอบรมร่วมกัน เช่น นักออกแบบกราฟิก นักสถิติศาสตร์ ผู้วิเคราะห์ข้อมูล Data Analytic ขององค์กร เป็นต้น เพื่อกระจายทักษะในการอบรมอย่างเหมาะสมในแต่ละทีม เนื้อหาการอบรมจะเริ่มต้นด้วยขั้นตอนที่ 1 Knowledge หลักคิดพื้นฐานของการจัดการข้อมูล เข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการรายงานข่าวเชิงข้อมูล รู้จักชุดข้อมูล (Data Set) การเข้าถึงข้อมูลเปิดและข้อมูลเปิดภาครัฐ ต่อมาเข้าสู่ขั้นตอนที่ 2 Cheat Sheet เรียนรู้เทคนิคการทำงานของโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีตขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง เรียนรู้เทคนิคการจัดการฐานข้อมูล (Database) รู้จักหลักสถิติศาสตร์ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และเทคนิคการทำ Data Cleaning ด้วยโปรแกรมการคำนวณแบบสเปรดชีต ขั้นตอนที่ 3 Tip Visual คือ ขั้นตอนการทำความเข้าใจหลักการออกแบบ Visual ที่ถูกต้อง การนำเสนอข้อมูลเชิงภาพในงานข่าวที่ถูกต้อง และขั้นตอนที่ 4 Partnership คือ ขั้นตอนเอาหลักการที่เรียนจากทั้ง 3 ขั้นตอนมาเขียนข่าว เล่าเรื่องด้วยภาพ ด้วยหลักการเล่าเรื่องที่นำเสนอ

สุดท้ายนี้ จากคุณสมบัติเดิมของนักข่าวที่สามารถทำงานคนเดียวได้ แต่ในยุคของข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่อย่างล้นหลาม แต่ทุกคนเลือกบันทึกข้อมูลเก็บไว้เป็น Data ยุคที่เกิด Fake News ขึ้นมากมาย รวมถึงผู้บริโภคสื่อร้องหาความน่าเชื่อถือจากข่าวสาร

ที่ได้รับในแต่ละวัน “นักข่าวเชิงข้อมูล” หรือ Data Journalist จึงเป็นคำตอบของการทำงานสื่อสารมวลชนในยุคปัจจุบัน เนื่องจากนักข่าวเชิงข้อมูลต้องมีความรู้ความสามารถในการค้นหา จัดการ และประมวลผลข้อมูลได้ หรือต้องทำงานร่วมกับหลายอาชีพ ดังนั้นธุรกิจสื่อที่อยากอยู่รอดในยุคข้อมูลข่าวสารล้นหลามแบบนี้ ทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูลเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ จากการที่ผู้เขียนยกกรณีศึกษาหลักสูตรการพัฒนานักสื่อสารข้อมูลเชิงลึก (Thai PBS Data Journalism In - House Training) องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) เพื่อให้มองเห็นว่า การจัดการอบรมภายใน สามารถช่วยให้นักข่าวเข้าใจและทำข่าวเชิงข้อมูลได้จริง องค์กรสื่อที่สนใจสามารถนำ KCTP Model หรือแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการรายงานข่าวเชิงข้อมูลไปปรับใช้ในการเรียนการสอนหรือจัดอบรมภายในองค์กรให้มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้นักข่าวในสังกัดผลิตผลงานที่ตอบโจทย์สังคม สื่อสารให้เข้าใจง่ายเพื่อบอกต่อหรือกระจายข่าวออกไป เพื่อทำให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง สร้างการตระหนักรู้ไปจนถึงการป้องกันและแนวทางการแก้ปัญหาให้แก่สังคมผ่านการรายงานข่าวเชิงข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้

References

- Benton, J. (2019). *The New York Times has a course to teach its reporters data skills, and now they've open-sourced it*. Retrieved March 11, 2020, from <https://www.niemanlab.org/2019/06/the-new-york-times-has-a-course-to-teach-its-reporters-data-skills-and-now-theyve-open-sourced-it/>
- Berners-Lee, S. T. (2010). *Analysing data is the future for journalists, says Tim Berners-Lee*. Retrieved March 8, 2020, from <https://www.theguardian.com/media/2010/nov/22/data-analysis-tim-berners-lee>
- Bradshaw, P. (2018). *Data Journalism Teaching, Fast and Slow*. Retrieved March 8, 2020, from <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1326365X18769395>
- Chuastapanasiri, T. (2007). *Media Ethics*. Bangkok: Charansanitwongkarnpim. [in Thai]
- Cook, L. R. (2019). *How 5 Data Dynamos Do Their Jobs*. Retrieved March 11, 2020, from <https://www.nytimes.com/2019/06/12/reader-center/data-reporting-spreadsheets.html>

- Cook, L. R. (2019). *How We Helped Our Reporters Learn to Love Spreadsheets*. Retrieved March 11, 2020, from <https://open.nytimes.com/how-we-helped-our-reporters-learn-to-love-spreadsheets-adc43a93b919>
- DeBarros, A. (2010). *Six ways data journalism is making sense of the world, around the world*. Retrieved March 8, 2020, from <http://radar.oreilly.com/2012/12/six-ways-data-journalism-is-making-sense-of-the-world-around-the-world.html>
- Gray, J., Bounegru, L. & Chambers, Z. L. (2012). *The Data Journalism Handbook*. Sebastopol CA: O'Reilly.
- Irmer, F. (2018). Best Practice for Data-Journalism Training. Teachers and Trainers Day at the European Investigative. *Journalism Conference & Dataharvest 2018*, 24-27 May 2018. Mechelen, Belgium: EIJC18 & Dataharvest.
- Manager Online. (2019). *Open 5 works of Data Journalism in Thailand, indicating "paranoid government sector" barriers to accessing information*. Retrieved March 14, 2020, from <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9620000093748> [in Thai]
- Nectec. (2008). *Application of information technology in teaching and learning*. Retrieved March 12, 2020, from https://princess-it.org/images/book/ict_integration.pdf. [in Thai]
- Pongsawat, P. (2018). *Explore the media landscape: Skip beyond popular technology perspectives*. Retrieved March 6, 2020, from https://www.matichon.co.th/columnists/news_793456 [in Thai]
- Tanomkitti, K. (2017). *Data Journalist*. Retrieved March 6, 2020, from <https://adaymagazine.com/job-5/> [in Thai]
- Thai PBS. (2019). *365 Days "Bangkok" PM2.5 City*. Retrieved March 14, 2020, from <https://news.thaiPBS.or.th/content/284652> [in Thai]
- Thaipublica. (2017). *"Rottey" Who rich?* Retrieved March 14, 2020, from <https://thaipublica.org/2017/01/data-storytelling-lottery/> [in Thai]
- Thairath Online. (2019). *"Mackerel" is about to disappear from the world*. Retrieved March 14, 2020, from <https://www.thairath.co.th/spotlight/platu> [in Thai]
- Thairath Online. (2019). *Wins 4 digital news platform awards in 2019*. Retrieved March 14, 2020, from <https://www.thairath.co.th/news/society/1685333> [in Thai]
- Thieler, P. (2019). Use of Data Journalism for Effective News Reporting in Thailand. *Saint John Journal*, 22(31), 368-388. [in Thai]
- Thienthaworn, E. (2016). Data Journalism and News Report of Thai Media. *Rom Phruek Journal, Krirk University*, 34(3), 100-114. [in Thai]
- Uskali, T. & Kuutti, H. (2015). *Model and Streams of Data Journalism*. Retrieved March 13, 2020, from <https://w3prod-ojs01.uio.no/index.php/TJMI/article/download/882/1160>

Name and Surname: Pattarawadee Thielar

Highest Education: Master Degree of Communication Arts, Bangkok University

University or Agency: Panyapiwat Institute of Management

Field of Expertise: News Writing, Data Journalism, Media Literacy